

1. ZAČETEK NOVEGA VEKA

1.1 Zgodovinske predpostavke

1.1.1 Družbene spremembe

- klasifikacija zgo. odvisna od našega pogleda; priti mora do velikih sprememb, da sploh lahko govorimo o vzpostavitvi nove dobe >> spremembe, ki napravijo kapitalen prehod morajo biti obsežne in med seboj povezane
- sr.vek je filozofsko vezan na stari vek
- konec srednjega veka (1492): veliko sprememb na različnih ravneh, ki zaključujejo sr. vek in hkrati pomenijo izgubo trdnosti, ki jo je imel sred. človek, npr.:
  - a) *odkritje kompasa* (napredek navtične tehnike, omogoča dolga potovanja, pridemo do odkritja novih svetov, odkrivanje daljne Azije in njihove kulture, Evropa se sooči z povsem novimi kulturami) >> to postavi pod vprašaj tvoje mišljenje... kaj je prav?
  - b) *odkritje tiska (Guttenberg)*: velika proliteracija znanja, knjige dostopne velikemu številu ljudi, znanje postaja bolj dostopno širšemu krogu ljudi >> večja izmenjava misli
  - c) *odkritje smodnika*: spremeni način vojskovanja, padec viteškega stanu
- l. 1453 pade Bizanc (= kršč. evropski vzhod). Iz Bizanca pride na zahod veliko učenjakov, ki znajo grško in tudi to vpliva na to, da je Platon v renesansi velik hit.
- v umetnosti se odkrije načelo perspektive, ki spremeni slikarstvo
- sprememba v razumevanju vesolja >> *Nikolaj Kopernik* zasnuje drugačno razumevanje vesolja; Zemlja ni več v središču, ampak je Sonce (heliocentrični sistem zamenja geocentrični sistem). Zemlja ni več središče; tj. Človek nima več glavne besede v vesolju >> izguba varnosti in gostovosti, ki jo je imel staroveški človek.
- Kako pride Kopernik do tega spoznanja? Matematični izračuni >> v znanost na poseben način vstopi matematika. Aristotelova znanost ne potrebuje matematike, ker niti ni tako zasnovana. Stara znanost poudarja kvalitete in ne gradi na kvantiteti.

Matematika izraža kvantitativno, vedno se gre za izračune. Če opisujemo drevo je opisovanje kvalitativno, če se vprašamo o hitrosti je to opisovanje kvantitativno.

- Rojstvo novoveške znanosti, se razlikuje od antične znanosti v tem, da poskuša naravo razložiti v mat. relacijah in v znanost vključi matematiko.
- Matematizacija: logiko narave poskušamo odkriti: Galileo pravi, da je narava napisana z mat. pismenkami. Stara znanost je vrejala, da obstaja nek red stvari, kjer je bilo v ospredju bistvo človeka.

Aristotelska znanost je deduktivna znanost. Dedukcija: od nečesa občega, splošnega, unverzalnega, zaključi to na posamezni primer. Matem. je deduktiva: temeljne zakonitosti in iz tega pridemo do določenih zaključkov.

- Novoveška znanost >> Induktivna metoda: iz večih posameznih primerkov poskuša zaključiti nekaj občega. Poiščemo več posameznih primerov in jih povežemo v nekaj skupnega, npr. vidiš veliko belih labodov >> sklep: vsi labodi so beli. NE vemo kateri je tisti splošni red, zato iz opazovanja posameznikov iščemo obče lastnosti. Gre za opazovanje in posploševanje. Vsak eksperiment je vprašanje narave, v tem smislu je novomeška znanost agresiven do narave. Ne opazuje narave, ampak hoče vedeti kako deluje, poskušamo jo razložiti.

1.1.2. Humanizem in renesansa

- velja za predhodno obdobje >> iskanje novih poti mišljenja, gre za čas eksperimentiranja
- fr. beseda renesans: ponovno rojstvo >> ponovno vračanje k grški antiki. Povezana s tem, da je veliko grških filoz. po padcu Bizanca prišlo na zahod.
- RENESANSA >> razcvet mistike in magije; Giordano Bruno (2.pol. 16.st.): žrtev inkvizicije. Pri njemu je šlo za mistični panteizem: Bog je eno z vesoljem, verjame, da je Bog vse. Bog ni ločen od stvarnosti, Bog je stvarnost. Vesolje in narava = Bog. Obstaja lahko neskončno št. vesolij.
- HUMANIZEM: označuje neko usmeritev, pomeni, da se zopet v odporu do srednjeveške sholastike v ospredje postavi človeka in teme ki so povezane z njim, npr.: jezik, zgodovina. Spremljevalec renesanse >> obrat k človeku, individualnosti, posamezniku. Pristop do človeka in razumevanje njega. V ospredje postavi človeka.

1.1.3. Luther in reformacija

- reformacijo štejemo pod neposredne vplive na novoveško filozofijo
- znano vprašanje pri Luthru: Kako najdem milostljivega Boga? Kako bo Bog do mene, grešnika, milosten? >> Ta vprašanja se vežejo samo NAME.
- vprašanje osebnega odrešenja (individualnosti), problem gotovosti v smislu osebnega odrešenja. Če je v sr. veku veljalo, da se človek lahko odreši sam, Luther to zaostri in pravi, da nas lahko odreši samo Bog.
- razprava o milosti: Bog je tisti, ki človeka odrešuje. Preko Kristusa je bilo človeku podarjeno odrešenje. Milost je dar, ni nujnost. Človek mora z dobrimi deli prispevati k temu, da bo potem odrešen. Pojavijo se zlorabe z odpustki. Človek sam od sebe se ne more odrešiti, edino kar človek lahko naredi je to, da veruje >> vse je odvisno od Božje milosti (*Sola gracia*). Problem milosti je negotovost, ker ne vem če bo Bog do mene milosten.
- razprava med dominikanci in jezuiti (16.stol.) >> Kako razumeti človekovo samostojnost če je vse odvisno od Boga? Če je nekdo pohvaljen da dela dobro. >> Ali sem to naredil sam, iz svoje moči ali je k temu prispeval Bog?«

1.2. **Filozofska dediščina: vzpon nominalizma**

- »via moderna« (nominalizem) >> nova pot
- »via antiqua« (realizem) >> stara pot, ki jo zasnuje T. Akvinski
- ontološko: ko govorimo o tistem, kar je, o bivajočem
- ORIS TAKRATNE KULTURE: Pariška univerza (2. polovica 14. stoletja): natisnjeno še enkrat več knjig, ki so usmerjene proti nominalizmu.

NOMINALIZEM (prenese poudarek na individ.)	REALIZEM (prenese poudarek na občost)
» via moderna « <i>voluntarizem</i>	» via antiqua « <i>intelektualizem</i>
<u>volja (svoboda)</u>	<u>razum (nujnost)</u>
<u>individualnost (posamičnost)</u> ; vsa imena, tudi tista, ki veljajo za obče nimajo nobene ontološke osnove. V stvarnosti ni vnaprejšnega reda, temveč so v naravi različne posamičnosti.	<u>univerzalnost (občost)</u>
<u>posamične stvaritve</u> , posamičnost pred univerzalnostjo, Bog ustvarja v svobodi	<u>obča bistva</u>
<u>imena (nomen)</u>	<u>pojmi (concept)</u>
<u>Božja volja</u> Enkratnost, prigodnost: zaupa temu kar Bog hoče, kaj hoče. Ne zaupa človeku. Če nekaj naredim po svoji volji, ne morem pričakovati, da bo nekdo naredil isto. Bog je tebe hotel, kot tebe; ni bilo univerzalne nujnosti.	<u>Božja modrost (razum)</u> (obči) red stvarnosti. Če nekaj mislim razumno, lahko vsak tako misli.
» <u>skriti Bog</u> « Spoznanje po učikih milosti	<u>pečat Boga v stvarstvu umsko spoznanje Boga</u>
<u>problem metafizike</u> ; stvarnost nima nekega metafizičnega reda, zato bo vsako spoznavanje Boga postalo problematično	<u>metafizika</u>
<u>induktivna znanost</u> (če imam posameznike, pa bom poskušal inducirati neko občost)	<u>deduktivna znanost</u> (iz občega se vse zreducira na posamezno)
<u>doživljajska duhovnost</u> ; ni razumske duhovnosti, ampak doživljajsko doživljanje milosti. Gre se predvsem za empirično plat.	<u>kontemplativna duhovnost</u> ; kontemplacija: da razumevajoče gleda, vidiš = razumevajoč vpogled
<u>praksa</u> >> kriterij znanja je predvsem praxa	<u>teorija (kontemplacija)</u> : cilj znanja je uvideti, razumeti ...

2. RACIONALIZEM

- Novoveški obrat k subjektu. Izguba gotovosti. Prej je bil Kozmos, svet je bil urejen. Naenkrat človek postane sam. Luter: jaz sam se bom odrešil >> razmislek iz mene samega → novoveški obrat k subjektu. Nov pojem subjekta (»jaz«) in objekta (zunanji svet). Vse se začne v subjektu, iz mene samega.
- Problem spoznanja zunanjega sveta → problem metode. Vprašanje: kako lahko poznam svet zunaj sebe? >> Novi vek: izhodišče postane individualnost, iz česar izhaja problem spoznanja. Po kakšni poti naj človek pride do gotovosti v vedenju? Vprašanje poti je vprašanje metode, kako doseči pravo in gotovo spoznanje. Pojavita se dva odgovora, dve možnosti (racionalizem(um) vs. empirizem (čutno izkustvo))

2.1. Rene Descartes (1596 – 1650)

- velja za prvega filozofa Novega veka. Temeljno gibal Descartesa je problem negotovosti → kje je mogoče najti zanesljivo spoznanje? Izvor gotovosti je za Descartesa matematika.

2.1.1. Nova utemeljitev znanja

- Razvidnost za Descartesa je jasna in razločna ideja → matematika ($2+3=5$ → jasna ideja). Prava razvidnost je v umskem uvidu, ne v čutih. Razvije pravila rabe uma (Pravila prave rabe uma (Descartesova metoda)):
  - a)Pravilo razvidnosti (→ jasna in razločna ideja)
  - b)Pravilo analize
  - c)Pravilo sinteze
  - d)Pravilo preventive (preverimo vse dosedanje korake)
- Resnica=gotovost (verum=certum); Kaj je bistvo resnice? Izhodišče je subjekt. Resnica se preseli v gotovost.
- Metodični dvom (aktiven, hoten, sistematičen, radikalen), ni dvom skeptikov → gre za dvom, ki ima vlogo v metodi. Metodičen dvom se primerja s košaro jabolk. Če je eno jabolko gnilo, lahko postanejo gnila tudi druga

2.1.2. Postavitev novih ontoloških izhodišč

- ontološki dokaz za božje bivanje (ideja Boga sama v sebi vključuje božje bivanje)
- ideja Boga; Decartes zanjo pravi, da te ideje ne more človek sam proizvesti, je urojena, imeti mora Boga za svoj vzrok, Bog je tisti, ki v meni povzroči to idejo. V idejo (= vsebina) Boga mora biti vključeno tudi njegovo bivanje. Že sama ideja Boga vodi k temu, da Bog mora nujno obstajati.
- vprašanje zunanjega sveta je povezano z našimi čutnimi vtisi. Umu sem najprej sebi najbližji, potem je Bog, šele nato pa zunanji svet.
- Substanca (=substantia): v starem in srednjem veku se je razumela zelo široko; je vse kar samostojno biva.
- Decartes pravi, da je substanca takšno bivajoče, ki ne potrebuje nečesa drugega za obstoj, je neodvisno.

2.1.3. Posledice Decartesove misli

- dualistično pojmovanje človeka; duša kot »cogito« (zavest), telo kot »stroj« (mehanicizem). Dušo karakterizira mišljenje, telo pa je razumljeno kot ves zunanji svet. Gre za *mehanicistično razumevanje* zunanjega sveta >> Ali lahko neko živo bitje razložite kot nek kompleksen stroj? Kaj razlikuje neko živo telo od neživega? >> Aristotel pravi, da jih oživlje tisto notranje »anima« (duša).
- Decartes telo, s tem ko ga napravi kot stroj, na nek način poniža. Duša je svoja lastna substanca, zato je tudi neumrljiva. Človek je razpet med tema dvema substancama. >> Decartes naredil škodo s dualističnim pojmovanjem človeka.
- Novoveški obrat: od subjekta k Bogu
- Bog kot ideja uma >> drža racionalizma; pri Decartesu se od subjekta pride do dokaza Boga, oz. njegovega obstoja. Če je subjekt tisti, ki postane odgovoren za obstoj Boga, potem Bog postane odvisen od subjekta in bo kmalu izgubil svojo prepričljivost; umre. Pri religiji je ključen odnos, da Bog postane prvi in subjekt drugi. Ne sme biti obratno.
- Problem kartezijanstva za naslednike: učinkovanje med duhovno in telesno substanco.

2.2 Baruch Spinoza (1632-1677)

2.2.1 Racionalistični panteizem

- Praktično-etični cilj filozofije (srečnost); glavno delo: »Etika« (1677). Cilj filozofije ni zgolj spoznanje, temveč življenje. Njegova filozofija temelji na tem, da bi človek lahko srečno živel. Za Grke to pomeni »dobro delovati«. Znati živeti je srečno živeti.
- Novoveška koncepcija v ospredje postavi spoznanje.
- Bog je edina substanca (monoizem) in je hkrati istoveten s svetom oz. naravo (panteize= Bog je vse). Panteizem: nauk, ki verjame, da ni ločenosti med Bogom in svetom, temveč da je Bog eno s svetom, Bog je vse. Bog je edina substanca, svet ni nekaj kar je ločeno od Boga. Svet = narava (lat. natura). MONIZEM: nauk pri katerem gre za eno samo stvarnost, celotna stvarnost je nea sama, celotna stvarnost je Bog. Človek potrebuje mistično razsežnost, da je lahko vse v Bogu.
- lat. DEUS sive NATURA sive SUBSTANTIA = Bog ali narava ali substanca
- »Kaj velja za panteističnega Boga?«

- a) svoboden (svoboda kot spoznana, umna nujnost). Spinoza verjame, da celotni naravi vlada umnost, vse kar se zgodi, se zgodi zaradi umnih razlogov. Ko imamo opravka z razumom imamo opravka z nujnostjo, ta pa ni v kontradikciji z svobodo ($2+2=4$). Če to spoznam, in ne more biti drugače, je to svobodno spoznanje.
  - b) nujen (nujno biva in je večer)
  - c) »causa sui« (samo vzrok)
  - d) neskončen. Bog je neskončen, ker če bi bil končen, bi nujno moral mejiti na nekaj na koncu.
- Razodevanje neskončne substance (Boga) glede na različne attribute v posameznih končnih modusih (nam sta poznana samo atributa misli in razsežnosti). Ljudem sta spoznana samo atributa misli in razsežnosti, v katerih se nam razodeva Bog.
  - Bog in svet (narava) – zgolj formalna razlika »natura naturans« (narava, ki ustvarja = Bog), »natura naturata« (ustvarjena narava) >> to sta dva vidka ene in iste stvarnosti.
  - psiho-fizični paralelizem: vzporednost med mišljenjem in telesnostjo

ideje (misel) in telesa (razsežnost) sta dva vidika ene in iste stvarnosti (zgolj navidezen problem medsebojnega povzročanja). Vsaka ideja, ki jo jaz mislim ima tudi svojo ustrezno manifestacijo na telesni ravni (imam idejo hoje, hkrati pa tudi hodim). To, da mislim hojo in hkrati hodim sta ena ideja, ki se razodeva v dveh vidikih.

2.2.2. Osvoboditev od afektov

- Človekovo trpljenje - vladavina strasti (lat. passio) in afektov (čustveno stanje). Problem človekovega trpljenja, je v tem, da ne razume, ne dojame umnosti. Naše trpljenje je povezano z nerazumevanjem, to pa ima tudi nek telesni izra, ta telesni izraz pa so strasti in afekti. Vsako umevanje je nekaj dejavnega, smo v vlogi nekoga, ki je aktiven(ko pišemo,..), nekoga, ki aktivno dojema. Ko pa smo pasivni(nekaj kar utrpi delovanje, ko čutimo,..). Vse strasti bolijo, ker jih ne moremo obvladovati. Pri utrpelostih, afektih imamo oprava z nejasnimi idejami.

- Vzrok trpljenja strasti oz. afekti. Afekti so stanja, ki se dogajajo človeku, so čustva. Človek je podvržen afektom ali strastem, ki imajo nejasne ideje v umu. Namreč, če se nek pojav, pod nekim vidikom mora razodevati pod drugimi vidiki, to pomeni, da vse kar se telesno razodeva se tudi umsko >> anfekti na umski ravni pomenijo nejasno; oz čutno spoznanje
- *Tri stopnje spoznanja:*
  1. *Čutno spoznanje ali domišljija (imaginatio): neadekvatne ideje*, osvoboditev od nejasnih idej >> napraviti jasne ideje; doseži spoznanje, ki bo ustvarilo aдекватne ideje in s tem doseči telesno stanje, ki ne bo več pasivno in afektov.
  2. *Umsko spoznanje (ratio): aдекватne ideje*. Kaj naredim ko se jezim? >> rešitev je ugotoviti kaj se dogaja, da se zavem kaj se dogaja. Iz pasivnega bitja preidem v aktivno bitje. Z umskim spoznanjem pridemo do odrešenja. Najvišje razumevanje je da dojameš, da vse kar se dogaja, da se mora tako dogajati in je utemeljeno v neki nujnosti.
  3. *Neposredni uvid (intuitio):* Najvišje razumevanje je da dojameš, da vse kar se dogaja, da se mora tako dogajati in je utemeljeno v neki nujnosti. Ljubiš resnico, ljubiš Boga >> »*amor intellectualis Deo*«. Uvid je ko nekaj razumeš in dojameš, da stvarnost ni spremenljiva, je ista kot matematika. Ne moreš je spreminjati. Stvarnost je takšna kot je in jo moraš sprejeti.
- Odrešenje v spoznanju – »stoični racionalizem« CILJ: najti človekovo odrešenje, je življenje. Odrešeno življenje je prav to odrešenje v spoznanju. »*Kaj pa je z drugimi ljudmi, ki niso sposobni filozofskega spoznanja? Za njih je dobra vera.*«

2.3. Gottfried Wilhelm Leibniz (1647-1716)

2.3.1 Metafizika kot monadologija

- Je eden zadnjih univerzalnih duhov (=zelo širok mislec), filozof, pravnik, matematik, fizik (zakon o ohranitvi energije), tehnika, teolog ... Je posrednik med staroveško in novovešo filozofijo.

- Vpelje pojem *monade*: metafizični atomi (onkraj fizične pojavnosti) in substance >> množstvo substanc. Ni moč mehansko razložiti sveta, mora obstajati nek metafizični dejavnik (globlja sila). V vsaki fizikalni stvarnosti je nek metafizični princip, imn. monada. Monada je duša, kogito. Ni podvržena fizikalnim zakonom, hkrati tudi ni podvržena propadu. Brez metafizičnega nosilca stvari ne bi bile to, kar so.
- Ustvarjene od Boga, neodvisne od fizičnega sveta. Monade lahko delujejo samo preko Boga. Bog je umno bitje, ki v vsako monado vloži nek umni razvoj, vsako monado je »programiral«.
- Ustvari hierarhijo monad: človek ima svojo monado, rastlina svojo, celo anorgansko ima svoje monade >> razvoj monad po božji previdnosti
- Vnaprejšnja usklajenost (harmonija praestabilita). Vrhovni um, je naredil vse v harmoničnih odnosih. Sploh ni realnega povzročanja in vzrokov, temveč imamo zgolj navidezno povzročanje, ker vse poteka po navideznem programu. Vse poteka že po vnaprej določenem redu in po njem tudi komunicirajo med seboj. Boga razume kot urarja, ki ureja nek mehanizem. Celotni stvarnosti vlada racionalni red.

2.3.2 Racionalistični optimizem in teodiceja

- Načelo zadostnega razloga >> Bog je ustvaril najboljšega izmed možnih svetov (Leibnizov optimizem). Ta svet ima največ pestrosti, hkrati pa mora upoštevati določene logične zakone. Vse je umno, torej ima vse razlog. Vse kar se dogaja je umno. Če je Bog umen, izbere tisto možnost, ki je najbolj umna.
- Problem zla v svetu >> opravičenje Boga (»teodiceja« Leibnizova skovanka) »*Od kod zlo?*« *Za Avgušтина zlo ni ustvarjeno, ampak je umanjkanje nečesa. Bog ne ustvari zla. Bog ustvari vse dobro, dobro pa se lahko okvari.*
- Razlikovanje zla (zlo=umanjkanje); umanjkanje pomeni, da nimamo nečesa kar bi bilo, ampak je prisotna neka negacija. Npr.: slepota je umanjkanje vida; nekaj, kar bi moralo biti manjka. Leibniz razlikuje več vrst zla:

I. metafizično zlo (*lat. malum*): pomanjkanje popolnosti, npr.: potres, če je rač. pokvarjen ...

- II. fizično zlo: bolezen, okvara zdravja
- III. moralno zlo: religiozno poimenovan *greh* (to velja samo za človeka)

3. EMPIRIZEM

- mravlje predstavniki empiristov, ker vseskozi nekaj zbirajo
- odgovarja na temeljno vprašanje metode >> kako doseči spoznanje?
- zagovarja čutno izkustvo, stališče, da je vsako spoznanje moralo priti iz izkustva naših čutil >> vir spoznanja je čutno izkustvo, ki povzroči nezaupanje v um
- ne sprejeme nauka o rojenih idejah (to, da je v naš razum dano neko vedenje že od začetka)
- razvije se v anglo-saškem svetu, anglo-saška filozofija ostaja na nivoju »zdrave pameti« (*common sense*)
- posledice za vprašanje Boga in religioznosti; »*Ali imamo kakšno izkustvo, ki nas lahko privede do obstoja Boga?*«

3.1. Francis Bacon (1561-1626)

3.1.1. Prenova znanosti in »človeško kraljestvo«

- navdušen nad tedanjimi tehničnimi odkritji >> 3 odkritja (tisk, kompas, smodnik)
- človek ima sveto dolžnost, da spozna sveto naravo in, da si z odkritji pomaga pri boljšem življenju >> človek bi postal gospodar nad naravo in si pomaga do boljšega življenja
- »Novi organon« končano delo Bacona; Bacon zahteva, da se napravi nova metodologija, novi temelji za znanost
- uporabnost in korisnost znanja; preko znanosti se bodo pridobile nove tehnične pridobitve
- vrjeme, da obstajajo bistva (forme) stvari, ki jih iščemo, da bi nad njimi gospodovali

3.1.2 Kritika idolov in induktivna metoda

- premalo se posvečamo naravi in njenim pojavom
- »idoli« zmete človeškega uma; um nam zaradi določenih zmot, ki so v njem, popači celotno stvarnost. Pogoj za spoznanje sveta je »očiščenje« uma.

* idol (slo. malik): ni pravo božanstvo, je zmotno

- **idoli plemena (človeškega rodu):** zmete, ki so lastne vsakemu človeku oz. celotnemu človeškemu rodu... antroponorfno gledanje: po človeško zaznavamo stvarnost, preveliko vključevanje človeškega vidika
- **idoli votline (posameznika):** prisopodoba notranjega sveta; posameznik, z lastnimi zmotami
- **idoli trga (jezika in njegovih tvorb);** trg je kot prostor srečevanja ljudi: v sporazumevanju ljudje uporabljajo pojme, ki zaživijo med sabo in nimajo nobene osnove, npr.: »... mi bo nekdo izmeril energijo..«, »..nekdo ima slabo energijo...« Vsi uporabljamo to besedo, pa je nihče pravzaprav ne razume.
- **idoli gledališča (miselnih konstruktov):** filoz. sistemi so podobno kot gledališke zgodbe; gre za kritiko dotedanjih filoz. sistemov, ki nimajo realne osnove

INDUKTIVNA METODA:

- zbiranje podatkov (opazovanje dejstev) iz narave in izdelava tabel
- iskanje lastnosti, ki določajo bistvo (formo) stvari
- tovrjenje hipotez in njihovo preverjanje; znanost hipotetična, saj vedno lahko odkrijemo nekaj novega, kar lahko ovrže prejšnjo hipotezo

NAPREDEK KOT DOKAZ (IN KRITERIJ) RESNICE

- filoz. pragmatizem: resnično je tisto, kar deluje (*»it's true because it works«*)
praktični kriterij je glavni

3.2. Thomas Hobbes (1588-1697)

- vse stvari so materialne, telesne; filoz. je potemtakem veda o telesih
- razlikuje naravna in umetna telesa (=skupnosti; država je umetno telo)

- spremenjen pogled na državo v novem veku; novi vek gleda na državo kot na izhajajočo iz posameznika >> prvenstvo posameznika, drugotnost države
- država: umetna forma, mora dobiti utemeljitev z vidika posameznika. »Kako utemeljiti državo?« ... »umetni« nastanek države je posledica družbene pogodbe
- novo razumevanje suverenosti (oblasti); vprašanje oblasti se obrne na narod; oblast mora izhajati iz naroda ne iz kralja (od spodaj navzgor) ...

HOBBESOVA UTEMELJITEV DRŽVAVE:

- v naravnem stanju bi bili zgoj posamezniki, ti pa nimajo naravne dobrosti, ampak iščejo svojo lastno potrditev in s tem ogrožajo druge >> vojna vseh proti vsem; negotovost (homo homini lupus – človek človeku volk). Vsak človek je drugemu človeku potencialna nevarnost.
- družbena pogodba: je nujna potreba zaradi preživetja: odpoved lastni suverenosti v korist vladarja. Posledično to pomeni, da bo vladar postal absoluten. Odpoved suverenosti zavoljo mirnega in pravičnega življenja.
- absolut(istič)na država: absoluten vladar (»Leviatan«): upor proti vladarju dovoljen le v primeru smrtne ogroženosti. Vladar naj bi bil moder vladar, nek filozof.

3.3. John Locke (1632 – 1704) >> postavi temelje liberarizmu

3.3.1. Analiza človeškega spoznanja

- proti vrojenim idejam (človeški duh je »tabula rasa«); »Nič ni v razumu, kar ne bi bilo poprej v čutilih.«
- Locke – začetnik angleškega razsvetljenstva (kljub omejitvam uma mu še vedno pripisuje temeljno vlogo); meje razuma → nujnost tolerance

3.3.2. Vprašanje Boga in vere

- Boga je mogoče dokazati (→ obstoj Stvarnika ni vprašljiv); drugače je pri krščanski veri, ki temelji na razodetju; Pri posredovanem razodetju sprejme tisto, kar ni proti razumu.
- sprejetje posredovanega razodetja, če ni »proti razumu« (→ »On the Reasonableness of Christianity«)

3.3.2. Politična filozofija

- naravno stanje in privatna lastnina; (pravna negotovost; potreba po zakonu, sodniku in oblasti)
- pogojno zaupanje oblasti državi (možnost odtegnitve pooblastila; omejitev pravic države, → liberalizem)

3.4. George Berkeley (1685-1753)

- motiv: obramba vere (naraščajoča samozadostnost materialnega sveta predstavlja nevarnost za Boga in duhovni svet)
- zanikanje obstoja materialne substance (imaterializem) »obstajati« pomeni »imeti čutno zaznavo« v duhu (mind)
- problem solipsizma in Berkeleyev odgovor
  - svet je celota čutnih zaznav
  - čutne zaznave ne povzročajo zunanje materije, temveč Bog
  - Bog v vseh ljudeh (minds) povzroča podobe sveta na urejen način (→ »jezik Boga«)

3.5 David Hume (1711 – 1776)

3.5.1. Empirično-psihološka analiza človeškega spoznanja

- vprašanje nastanka (geneze) idej in psihologizem
  - razlikovanje: vtisi (impressions) in ideje (ideas)
  - ideje so predstave vtisov (in ne zunanjega sveta)
- povezovanje idej kot psihološki proces (navada) >> psihološki mehanicizem
- osnova: vzročno povezovanje (kavzalna asociacija)
- pojav 1 (dežuje) >> pojav 2 (cesta je mokra) če imamo dva pojava, zaradi nujnega soslledja, vjamemo, da en pojav povzroča drugi pojav: Ker dežuje je cesta mokra (vzrok >> posledica)

- Hume napada znanost; znanost vrjame v vzročnost, v resnici pa smo mi tisti ki povežemo vzroke in posledice...vse je le navada
- empirizem pristane na zgolj čutnih podatkih
- zakaj se neka stvar tako dogaja? Zanimajo nas obče dogajanje!
- poznavanje vzrokov je zgolj vrjetje (belief) in ne gotovost

3.5.2 kritika jaza kot duhovne substance

- »jaz« je zgolj zaporedje stanj zavesti
- ker ni zveze med stanji, ni duhovnega nosilca (če bi duhovni«jaz« obstajal, bi moral biti predmet zaznave)
- ne obstaja duhovna substanca
- Kaj je »jaz«? je tisto kar lahko v tem trenutku imn. jaz; smo pri predavanjih, imamo čutno izkustvo predavalnice >> tisto kar je jaz, je nek sveženj občutij (kar so moji vtisi v nekem trenutku), ti vtisi pa se spreminjajo glede na spremembo prostora >> zaporedna stanja zavesti, iz tega pa ne moremo zaključiti, da obstaja neka podlaga jaza, neka duhovna stvarnost. Hume ne dovoli, da bi iz našega izkustva sebe (naša občutja) zaključili, da obstaja neka duhovna substanca. Če bi obstajal nek duhovni svet (duša, duhovni subjekt) bi lahko o njem govoril, če bi imel njegovo izkustvo. >> Moral bi meti izkustvo z svojo dušo.

3.5.3. Kritika naravne religije in morala

- ne v religiji ne v morali si ne moremo pomagati z umom
- proti dokazom za bivanje Boga (ki so osnova naravne religije, Bog kot »prvi« vzrok« je (neupravičen); gre za nek psihološki sklep
- bistvo religije je vera >> iracionalno občutje (čustva: strah, veselje...)
- ne moremo sklepati iz ene vzročnosti na drugo >> če ima vsak človek očeta, ne pomeni, da ima celo človeštvo očeta
- za religijo pomembna 2 občutja: strah in upanje; zaradi strahu, si človek napravi vrhovno upanje, da ga varuje + hočemo zaupati v dobro prihodnost
- na občutju temelji tudi morala (občutje do drugega= gr. simpatija = dočutiti); Morala nima racionalne utemeljitve svojih norm, temelji na moralnem vrednotenju, na moralnem občutju. To občutje pa ni egoistično; vsak človek ima prirojeno sočutje do

drugega. »Kaj pa če imam slab dan, kaj pa če nimam sočutja do drugega?« >> lahko je nevarno!!!

- *altruizem* >> nauk, da je moralno tisto kar je dobro za drugega

4. KANT IN NEMŠKI IDEALIZEM

- *idealizem*: njegov naravni predhodnik je racionalizem; tisto kar je materialno je manifestacija idejnega
- vladavina umnosti, idejnega

4. 1. Immanuel Kant (1742-1804)

>> znan po trilogiji: Kritika čistega uma, Kritika prakt. uma, Kritika razsodnosti

>> njegova filozofija imn. kritična filozofija (pozno jo je zasnoval)

4.1.1 Predpostavke in priprava kritične filozofije

- sprejemanje idej razsvetljenstva (vera v razum in znanost, proti »teološkemu empirizmu« v smislu, da bi lahko imeli izkustvo Božjega posega v stvarnosti)
- naklonjen DEIZMU >> filoz. nauk o Bogu, ki verjame, da obstaja Bog stvarnik, se pa ta Bog ne razodeva in ne vstopa v človeško zgodovino. Odklonitev kršč., vendar verjamejo da Bog obstaja.
- zaupa v znanost; eden od tvorcev ideje o nastanku vesolja
- vpilv Christiana Wolffa (racionalist, ki prevladuje na takratnih nemških univerzah); vse kar je pomembno je kar je racionalno, umno
- branje Davida Huma ga »prebudi iz dogmatičnega spanca«, če je prej bil v metafiziki Wolffa, je Hume razburkal njegovo vero v razum oz. znanost
- Nezadosnost racionalizma:
  - analitične sodbe, a priori, dedukcija
  - Prednost: gotovost umskih izpeljevanj, matemat. je gotovost
  - Slabost: ni novega znanja (ki pride iz izkustva), ni odprt za možnost novega znanja

- Neizodostnost empirizma:
  - sintetične sodbe, a posteriori, idukcija
  - Prednost: širitev znanja iz izkustva
  - Slabost: ni gotovosti (pri povezovanju izkustvanih dejstev)

- pogoj za utemeljitev znanosti (in preseganje zgornje dileme): *Ali so možne sintetične apriorne sodbe?* Da bi razširili znanje in da bi bilo to znanje gotovo

RAZJASNITEV POJMOV!!!

- Analitične sodbe: kjer je povedek že skrit v osebku, kjer povedek alhko izpeljemo iz osebka, npr. trikotnik ima vsoto 180 stopinj
- Sintetična sodba: povedek doda nekaj novega, predikat izrazi nekaj drugega kar subjekt še nima; kroglja je rdeča; v pojmu krogle ni, da je rdeča
- A priori: vnaprej, pred izkustvom, nekaj kar ni odvisno od izkustva
- A posteriori: tisto kar pride kasneje; po izkustvu, temelj je na izkustvu

4.1.2. Kritika čistega uma

>> kritika (gr. krinein=razločevati) >> kriterij (razločevati); da zasije dobro in odstrani se slabo, prava kritika: želja po ločevanju

- napaka racionalizma in empirizma: ne ohranja razliko med umom in čuti, temveč absolutizirata enega od njiju, racionalisti poudarjajo razum, empiristi pa čutnost
- čutnost >> pasivno sprejemanje (receptivnost): sprejemanje vtisov (ki prihajajo od zunaj = a posteriori) >> vsebina
- umnost >> aktivno delovanje (spontanost): um ni prazen, temveč nosi v sebi »strukturo« (še pred vsakim izkustvom =a priori) >> forma
  - človek: sodelovanje obeh spoznavnih možnosti
- spoznanje je obdelava čutne vsebina (kar pomeni torbo sintetičnih apriornih sodb) >> rezultat tiste vsebine, ki prihaja preko čutnosti do nas in hkrati formiranja tistga kar pride do nas

- vnaprejšnja (apriorna) struktura ali transcendentnost (transcendentno = pogoj možnosti spoznanja, da neka stvar je sploh kar je)
- RAZLIKA med transcendentnim (nekaj kar presega izkustvo, je onkraj vsakega izkustva) in transcendentalnim (na nek način tudi presega nekaj, če vnaprejšnje forme vplivajo na to kako se stvari pojavijo, so te forme presežne; nekaj je prej, pred vsem)
- tisto kar imn. predmet spoznanja je posledica tistega, kar smo že vnaprej formirali
- Kantov »koprenikanski obrat«: pri spoznanju se ne ravna naš um po predmetih, temveč se predmeti ravna po umu: vnaprejšnje umne forme določajo predmete; predmeti se ravna po naši umnosti in so takšni, kot jih mi vidijo. »*Ali je to padec v subjektivizem?*« >> NE, ker naš razum ni subjektiven, kljub temu, da je v subjektu; naše spoznanje je objektivno
- problem »stvar na sebi« (Ding an sich): ni dostopna spoznanju

ANALIZA SPOZNAVANJA (*Kako pridemo do spoznanja?*)

ČUTNOST (transcendentalna estetika)

- UMNOST se deli na: RAZUM (vedno nekaj razstavlja in posledično razume) in UM (sposobnost iskanja sintez)
- urejanje izkustvenih podatkov na ravni čutne zaznave (zor); kontinuiteta časa in koeksistenca prostora
- čas in prostor kot *transcendentalni formi čutnosti* (proti času in prostoru kot dvema stvarnostma na sebi); dve vnaprejšnji formi človeka

RAZUM (transcendentalna analitika); pri njem nastane sodba

- spoznanje kot tvorjenje sodb o stvarnosti
- oblikovanje sod se vrši s pomočjo »form«, ki sestavljajo razum (*transcendentalne forme razuma*)
- te forme so najvišji rodovni pojmi ali kategorije (jih je 12, razdeljene na 4: racionalnost, kvalitativnost, kvantitativnost, modalnost)
- ko dobim čutne podatke, ki sem jih že umestil v prostoru in času, jih še uredim
- če nekaj potem nekaj (v sebi že moramo imeti forme, da lahko potem vzroku dodelimo posledico) >> to je vzročnost
- Kant analizira sodbe, saj različnim vrstam sodb sodijo različne kategorije

- kategorije so apriorne forme, ki jih uporabim na čutnem spoznanju; dajo spoznanju občo veljavnost in gotovost, vsebina pa prihaja iz čutnega izkustva – oboje je nujno za spoznanje
- skupni »nosilec« spoznanja: *transcendentalni jaz*: je pogoj za vse kar jaz počnem, nmi pa predmet mojega izkustva (z razliko od empiričnega jaza; pomeni, da lahko vse izkušamo)

UM (transcedentalna dialektika)

- umevanje se lahko odtrga od izkustva >> »čisti um« (=brez primesi čutnosi)
- razlika: mišljenje (denken) in spoznanje (erkennen); človek lahko misli veliko več kot spozna
- težnja mišljenja: iskanje celote >> tvorba idej
- transcedentalne ideje (uma): um jih zasleduje, v njihovo smer razmišlja

1. duša (ideja celote notranjega izkustva); poveže vsa različna notranja izkustva v neko podstat, ki jo imn. duša

2. svet (ideja celote zunanjega izkustva); izkušamo partikularno (doživljamo sneg, predavalnico, ...)

3. Bog (ideja celote vseh celot, ideal čistega uma); Bog je ideal transcedentalnega uma oz. najvišja ideja po Kantu.

Ničesar ne moremo reči o obstoju teh treh posameznih področij, kljub temu, da mi misleno pridemo do te ideje.

Te tri ideje so regulativne ideje: usmerjajo naše ideje.

- kritika metafizike: mišljenje poistoveti s spoznanjem idejam pripisuje dejanski obstoj (>> kritika čistega uma); če že govorimo o Bogu, ga ne moremo določiti na področju uma, ker nimamo izkustva Boga oz. ga sploh ne moremo imeti
- pozitiven pomen idej na področju praktičnega uma

4.1.3. Kritika praktičnega uma

- zadeva delovanje in etiko

- morale ni nujno utemeljevati na religiji; v srednjem veku je bil temelj morale na religiji; (če ni Boga, potem je vse dovoljeno: Dostojevski)
- čisti um izpričuje, da človek ni zgolj naravno (čutno) bitje; »državljan dveh svetov«
- umnost se lahko loči od čutnega izkustva, lahko presegamo našo umeščenost v ta svet; človek je bitje, ki je vpeto v naravo in je prav zaradi tega ker se lahko loči od narave, bitje, ki presega naravo=je transcendentno
- čutnost – narava (fenomen); pri živalih je čutnost inn. nagon

>> ljudje so čutna bitja; preko čutnosi smo del narave; narava se razume kot nekaj kar je določeno, vse kar se dogodi v naravi je posledica predhodnih vzrokov >> temu vlada determinizem (vlada neka določenost), ne pozna svobode

>> svoboda je preseganje determinizma; čisti um, ki presega izkustvo je znamenje svobode

- um – čista umnost (noumenon) – svoboda; svobodni smo prav zato, ker nas določa moralni zakon, ker ne delujemo po nagonu, in to nas loči od živali ...
- svoboda se izpričuje v moralnem zakonu (čistega uma); *Kaj mi veleva um?* >> To, da moram delovati v skladu z umnostjo, z občostjo, idividualnostjo... *Delujem tako, da bi jaz lahko hotel, da bi vsi tako delovali.* >> npr. če vidim sendvič, iz njega ne smem vzeti dveh rezin klobas oz. ga sploh ne smem vzeti, saj bo nekdo drug enkrat drugič nekaj vzel meni; čisti um je sodnik obče veljavnosti. Čisti um nas loči od živali,, saj bi npr. žival v tem primeru vzela klobaso >> dvig na obči nivo.

>> kategorični imperativ; morala ima opravka z velelniki; gre za brezpogojnost (npr.: »Ne laži!«)

- »*Deluj tako, da lahko vodilo tvoje volje vselej velja kot načelo obče zakonodaje!*«
- formalizem; formalna etika. Kantova etika premalo govori o dobrem, je zelo zadržan do srečnosti.
- moralo Kant utemelji na umu; govori o avtonomnosti narave: (*avto – nomos = sam – zakoni*); sami si postavljamo zakone. Kant je proti heteronomni morali, ko drugi določajo zakone

- postulati (= zahteve) praktičnega uma; um zahteva, da je racionalno vrjeti v naslednje tri točke:
  1. svoboda (>> možnost moralnosti kot take); ni izkustveno dejstvo, je nekaj, kar moram izpričati, dokazovati... moramo pa vrjeti vanjo, postane »dejstvo« če jo dokazujemo, če jo živimo.
  2. neumrljivost duše (>> možnost moralne popolnosti)
  3. obstoj Boga (>> možnost pravičnosti, kjer sovpadata sreča in morala); um mi pravi, da moram vrjeti, da obstaja neka pravičnost. Moralnost ni odvisna, če smo srečni ali ne, če pa si kdo zasluži srečo, pa je to moralni človek. Pametno je vrjeti v Boga, da bo pravično sodil, tistim, ki so živeli moralno in tistim, ki niso živeli moralno.
- utemeljitev vere na morali (in umnosti); »Religija v mejah golega uma«
- pomen krščanstva: boj proti zlu v družbi

ideal moralno popolnega človeka (Kristus)

ideal moralno krepostne družbe (»nevidna Cerkev«) >> redukcija religije na moralo

4.2 Johann Gottlieb Fichte (1762 – 1814) >> subjektivni idealizem

- izhodišče nemškega idealizma: (Kantov) čisti um
- Fichtejeva kritika Kanta: problem »stvari na sebi« in dedukcije kategorij razuma; ne moremo govoriti o stvari na sebi, ker sem spet jaz tisti, ki to stvar določa
- karkoli je, je samo v relaciji do mene; nima smisla govoriti o stvari na sebi oz. subjekt je tisto merilo, ki predstavlja stvarnost >> jaz sem tisti, ki nekaj predpostavlja
- vse tisto kar pa ni od mene odvisno, je utemeljeno v subjektu >> človekovo subjektiviteto oz. um je temelj celotne stvarnosti ... = temelj celotne stvarnosti: transcendentni »jaz«
- kako začeni od subjekta lahko prie do objekta oz. vzpostavitve celotnega sveta >> (apriorna) izpeljava vseh pojavov (svet)

1. TEZA (»jaz sem jaz«, $A = A$) »jaz izvorno postavlja svojo lastno bit«;

2. ANTITEZA (jaz nisem ne-jaz, A ni – A) »jazu se postavlja nasproti ne-jazu#
  3. SINTEZA (vzajemno določanje jaza in ne-jaza) »jaz postavi delnemu jazu nasproti delni ne-jaz«
- trije koraki razložijo razvoj duha (jaza) v smeri mnoštva oz. nastanka vseh pojavov (sveta) - vse realno je postavljeno zaradi subjekta >> subjektivni idealizem

4.3. Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775 – 1854)

- deli razumevanje narave, da je narava nekaj živega; ni zgolj brezumna materija oz. mehanizem, temveč prežeta z duhom, umnostjo
- tisto kar filoz. imn. objekt je po Schellingu utelešenje duha; tisto kar je umno se objektivira v objekt
- objektivni idealizem >> vse tisto kar je narava je utelešenje umnosti; duh (= v smislu umnosti) ni nasproten naravi; je sicer neka materija ampak umno; um je tisto, kar določa naravo
- filozofijo narave razlaga na umen način; tisto kar je prej veljajo kot nasprotje (narava vs. duh), to zdaj prežema ista umnost >> za to mora obstajati isti temelj, pri Schellingu je to Bog (to je absolutna indentiteta)
- Schellingu očitali panteizem, ker je cela narava od Boga

4.4. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)

4.4.1. Rojstvo Heglove dialektike

ABSOLUTNI IDEALIZEM: vidik celote, ki hkrati zaobjema in presega vsa nasprotja.

- naprej moramo razumeti zgodovinsko dogajanje njegovega delovanja (čas vojn in franc. revolucij), t.j. iskati umnost »sedanjega in dejanskega, ne pa postavljanje nečesa onostranskega« → odkrivati idealno (umno) v realnem; Lutrovo iskanje »vrtnico na križu sedanjosti«, na lesu križa je treba spoznavati Boga (= prisposoda iskati umno v realnem)

>> naloga filozofije ne more biti samo iskanje nečesa idealnega, večnega; lahko pride do idealizma >> naloga filozofije je dojeti realno, dojeti idealnost (umnost) v tej realnosti; če izhajamo iz celote, ki je bistvena, ne more biti nekih nesprotji

- razumevanje dejanskosti (zgodovine) → filozofija kot »miselno dojetje svojega časa«; dojeti se mora umnost v zgodovini
- razpad grške polis (idealna država) in konec francoske revolucije – nujna in potrebna etapa v razvoju zgodovine zato, da bi nastala nova država, ki bi upoštevala človekovo individualnost >> propadi so nujni za napredovanje; tisto, kar mislimo, da je negacija, poraz, je nujno potrebno za razvoj
- notranja logika razvoja celotne stvarnosti → dialektika
  - o ne gre za statično umnost, ampak gre za neko dejavnost (biti ni nekaj negibnega, ampak je postajanje »being >> becoming« v smislu dialektičnega razvoja (preko lastnega zanikanja prehaja na višjo raven); preko lastnega poraza prideš na neko novo fazo, prideš iz njega okrepljen, na tej novi fazi sem bolj izkušen, okrepljen (ta faza negira tisto, kar smo imeli prej)
  - o dialektika kot »logika« ali »zakon« *absolutnega* duha (preseganje subjektivnega in objektivnega ter vseh nasprotij)
  - o dialektika kot notranji »puls« celote (dejanskosti)
  - o ekskurs: vpliv krščanstva na dialektiko; tisto kar filozof spekulativno misli, kršč. razloži v zgodbah
  - o »spekulativni Veliki petek« - smrt (negacija) Boga, da bi prišlo do vstajenja in novega življenja, preseganje pripelje do Sv. Duha = spekulativen

SPEKULATIVNO = dojetje nasprotnega v skupno enotnost, umnost; lat.: speculum, zrcalo

4.4.2. Heglov sistem

- »Fenomenologija duha« (1807): pojavne oblike v razvoju duha
- »Enciklopedija filozofskih znanosti« (1817) – oris sistema
- temeljna triada pri Heglu:
  1. čista misel → logika (ideja v sebi in za sebe)
  2. narava → filozofija narave (ideja v drugem od sebe)
  3. duh → filozofija duha (ideja - po povratku - pri sebi)

1. logika (← »Znanost logike«; 1812)

- razlika od aristotelske logike (formalni zakoni mišljenja) → logika = ontologija (= teologija);
- triada: 1. bit; 2. bistvo; 3. pojem (Begriff)
- začetni stavek logike: »bit in nič je isto« → postajanje kaj je večji pojem? jablana ali drevo? drevo.. kateri pojem več pove: jablana... če pa vzamemo najširši pojem - bit - z njim vse zaobsežemo nič pa ne povemo

Če razmišljamo o nič, že ni več nič.

2. filozofija narave

- povnanjena ideja, »utelešeni logos«
- triada: (njegovi pomeni, dela ko še fizika ni razvita) 1. Mehanika (abstraktni zakoni fizike); 2. Fizika (naravna konkretnost); 3. Organika (razumeti živost, umno življenje)
- problem Heglove razlage narave v odnosu do naravoslovnih znanosti

3. filozofija duha

- človek kot nosilec duha; DUH: po eni strani vezano na človeka, po drugi pa je nekaj kar je nad posameznikom
  - a) subjektivni duh (pogled na duha z vidika človekove individualnosti; notranjost človeka)
  - b) objektivni duh (resničevanje duha zunaj človeka; družbeno življenje in kultura)
  - c) absolutni duh (gre za vrhunec celotne dialektike; stvarnost prihaja do mišljenja samega sebe >> samouzrtje elotne stvarnosti, ki vlada logiki v duhu, duhovno življenje)

a) subjektivni duh: 1. antropologija, 2. fenomenologija, 3. psihologija (v njegovem času ni današnja psihologija) >> Gre za vprašanja, ki zadevajo človekovo notranjost

b) objektivni duh (Hegelj to bolj poudarja) >> kako se umnost spaja z zunanjim svetom; pravo, proizvod duha (človeka), je nekaj kar regulira naše delovanje, kako mi uredimo naš svet

- svoboda ni neko notranje občutje, je smao takrat ko je v družbi svoboda; svoboda se objektivira in postane realnost; nekaj v čemer živim. »Kako napraviti neko življenje, ki je svobodno?« >> pravo (omogoča nam ne le notranjo ampak tudi zunanjo svobodo)
- objektivni duh je objektivacija človekove svobode, to pa je objektivacija uma; vprašanje objektivnega duha >> »Kakšna naj bo družba«?; ima tri ravni (triada)

1. legalnost (pravo kot vsota zakonov); poznan zakon, da je prepovedano prevoziti rdečo luč >> zakon, ki je od zunaj postavljeno; legalni smo takrat, ko upoštevamo zakone

2. moralnost (notranji moralni zakon; vest); nasprotje legalnosti je moralnost, moja notranja obveznost, moja lastna dolžnost. Moralnost je, ko jz rečem, da je rdeča luč na semaforju pametna >> vem, da je to pravilno;

3. naravnost (»objektivirana moralnost«); važno, da ponotranjim zakone, da je to neka morala, ki postane način življenja; lahko se uresničuje na treh nivojih:

3.a) družina (naravna skupnost, rojen v neko naravno skupnost)

3.b) občanska družba (interesno združevanje, v ospredju posameznost, prepoznavam svoje interese in se družim s tistimi, ki imajo iste)

3.c) država («dejanskost ideje naravnosti»); utelešenje umnosti; objektivna svoboda; organsko razumevanje države (posameznik se vključuje v družbo); dialektika med posameznim in obćim, problem: oćitanje, da preveć enaći drŹavo s tedanjo monarhijo, jim piha na dušo)

c) absolutni duh; absolutno pride do izraza v treh naćinih:

- umetnost ; stik z absolutnim se pokaŹe na ćutni naćin, umetnost doŹivimo preko ćutov. (prisotnost absolutnega na abstrakten in neposreden naćin ćutnega zaznavanja), pri umetnosti gre za obćutje, ni pa še to zavdeno
- religija; tisto kar je absolutno prevede v predstavo, privede do zunanjega (zunanje = Bog) (predstava absolutnega kot nećesa zunanjega, kar se ćasti)
- filozofija; preseganje prvega in drugega; celota logika sveta se dojame v razumevanju filozofa (pojmovno dojetje absolutnega; absolut misli samega sebe, mišljenje, ki misli samega sebe)

4.4.3. Vprašanje religije in zgodovine

- razvoj religije:

1. Religija narave (vzhodnjaške religije, ki niso usmerjene v posameznika ampak v naravo);

2. Religija umetnosti (grški bogovi, ki so projekcija ćloveka v bogove, so bogovi po ćloveški podobi, z izjemo, da so nesmrtni);

3. Absolutna religija = kršćanstvo, ki presega religijo narave in religijo umetnosti; Bog sam sebe negira, prav zato, da vlada kot Sveti duh (znoraj konfesij je luteranstvo nad katolišćtvom >> luteranstvo je bolj sekularizirano: ideje prenesejo v Źivljenje)

- religija kot »substanca« države; pri religiji gre za neka moralna merila, ki sovpadajo z idealom države; substanca v smislu moralni način življenja
- Heglov »panlogizem« in vprašanje panteizma; pri Heglu Bog ne more biti ločen od sveta. Heglov Bog je duh, ki v razvoju celote prihaja do samega sebe. (Bog je logika)
- zgodovina kot udejanjanje umnosti; razvoj celotne zgodovine je umno, um vodi zgodovino oz. se dogaja kot umna zgodovina; cilj zgodovine; prihod duha k samemu sebi in objektivna svoboda (»zvižača uma«) >> svetovni um je zvižčen ker po neumnostih pride do umnosti,, na koncu vedno zmaga umnost; zgodovina je napredovanje uma
- odrešitvska zgodovina soupada s svetovno zgodovino (božja previdnost pri Heglu postane umnost)

5. OD IDEALIZMA K MATERIALIZMU

- Heglova dediščina: desni (»staroheglavci«) in levi heglavci (»mlado-heglavci«): obrat k ateizmu in materializmu, kjer se podarja dialektični moment negacije – kot zanikanja in rušenja obstoječega >> povdarjajo 2. moment (negacijo)

5.1. Ludwig Feuerbach

>> Poudarja ne le umnost ampak tudi čutnost, telesnost; kritizira Hegla, ker preveč povdarja umnost

- skrivnost teologije je antropologija; človek ustvari Boga glede na svoje lastno izkustvo, ustvari si predstavo v katero prenese temeljne lastnosti, ki pa niso last. posameznega človeka ampak celotnega človeštva, npr.: posamezen človek je umrljiv, celotno človeštvo pa ne >> Bog kot projekcija človeškega bistva
- problem odtujitve (= alienacije): človek se odtuji od samega sebe; človek časti voje bistvo kot nekaj zunanjega, sam sebe pa se razvrednoti >> Bog na ta način nevarna iluzija, ker človek sam na sebe gleda slabšalno
- prednost vere pred ljubeznijo – vzrok za verske vojne; človeku bolj važno za versko resnico, kot pa za sočloveka; nekdo, ki drugače veruje postane vzrok za nasilje
- je zagovornik ateizma; je boljši od vere, saj je toleranten
- Feuerbach se zavzema za »religijo človeške ljubezni«

- o preoblikovanje religije v ljubezni med ljudmi
- o zaveda se, da se religije ne more odpraviti, ampak, da se jo zamenja za ljubezen >> ljubezen med zakoncema najbolj čista
- o antropoteizem – (ateistična) religija človeške ljubezni kot substanca države

5.2 Karl Marx (1818-1883)

>> Heglov vpliv; Marxova kritika Hegla (»obrniti Hegla na glavo«), kar je osnovno pri Marxu so materilane oz. ekonomske razmere v katerih človek živi

5.2.1. Filozofsko obdobje (mladi Marx)

- religija je izraz globlje družbene odtujitve
- religija je izraz nepravilnih družbenih odnosov – zatočišče za tiste, ki živijo v revščini in bedi
- religija je opij za ljudstvo: bogatejši imajo opij, nižji sloj pa religijo
- stanje družbe je problematično – tukaj je treba iskati odtujitve; je nepravilno in kliče po preseganju
- človeka gleda skozi očala ekonomsko-socialnih odnosov >> temeljna človekova dejavnost je delo; delo je tudi objektivacija duha – način kako človek sebe prenese v proizvode dela. Človek se izraža skozi to kar napravi, delo je počlovečenje narave. če so ti proizvodi dela človeku odtujeni, potem pride do odtujitve človeka
- v kapitalizmu človek postane oblika delovne sile, ki prodaja svoje delo in se ne more identificirati s tistim, kar pri tem ustvari; kapitalist delavca plača toliko, kolikor je nujno potrebno >> kapitalizem je problematičen, ker človeka razčloveči – ta sistem je v svojem jedru nepravilčen

5.2.2. Politično (ideološko obdobje)

- to stanje, ki je zahteva, da se vanj vključimo in ga spremenimo
- cilj našega uvida je, da bi spremenili svet
- filozofija se razume kot politični program – kako bo potrebno spremeniti družbo

- Marks želi napisati program, ki ga imn. *komunistični manifest* – napraviti skupno lastnino, kjer ne bo več izkoriščanja in bo presegla obstoječo družbo
  - o komunistični manifest (1848) je postal osnova komunističnega gibanja
  - o uvede pojem razreda: eden izkorišča in drugo so izkoriščeni
  - o v kapitalizmu sta ta dva razreda: kapitalisti, ki izkoriščajo tiste, ki nimajo nič
  - o vlada razredni boj: vsak takšen boj kliče po prehodu na neko novo raven
  - o to nasprotje med dvema razredoma kliče po tem, da se bo ta napetost sprostila z nekim obratom >> z revolucijo bi delavski razred prevzel oblast in vzpostavil komunistično družbo (ne bo več privatne lastnine)
  - o potrebno je napraviti zavest delavcem – proletariata → morajo se zavedati, da je v njih nek potencial oz. naloga, da spremenijo ta dr. sistem
  - o Marks verjame, da je revolucija v prihodnosti nujna; vprašanje kdaj bojo delavci dobili to zavest, da jo bojo izvedli

5.2.3. Znanstveno obdobje - Kapital (1867)

- ne smemo ostati na ravni ideologije, utopije
- verjame, da to kar on razvije je znanstvena analiza; z analizo družbe uvidimo to nujno konca kapitalizma in s tem pripravljamo pot novi stvarnosti, ki ne bo utopija ampak bo postala realna >> delo, ki bi znan. analiziralo družbo: Kapital
- v dr. lahko razlikujemo **ekonom. bazo/ osnovo in dr. nadgradnja**; družbena baza je ekonomija, proizvodnja dobrin
- osnova družbe je materialno-ekonomska osnova; ta osnova je osnova za obliko dr. zavesti(država, umetnost, religija); kakršna je eko. baza, to določa kako se bo mislilo in kakšne bojo ideje
- država je takšna kot jo usmerjamo produkcijski odnosi – kapitalisti bojo posrkbeli, da se bo razvila kapitalistična filozofija; če bomo spremenili odnose, se bo preoblikovala družbena zavest in religija bo odmrta, ker bojo boljši pogoji

- **razumevanje zgodovine:** v vsakem zgo obdobju sta se razvila dva razreda: izkoriščevalci in izkoriščeni, v neki točki je to propadlo, prišlo je do novega sistema, ki spet regeneriral razliko (dva razreda). Nova temeljna sila postanejo meščani, ki so se razvili iz obrtništva
- **analiza presežne vrednosti:** na znan. način želi pokazati kaj je to presežno >> delavec, ki proizvaja različne dobrine proizvede več kot on dobi, to presežno vrednost si prilasti kapitalist – izkoriščanje. V kapitalizmu to blago in denar postane *fetiš* (*predmet, ki ga častimo kot božanskega*) >> nov Bog
- Marskova ideja: novo počlovečenje človeka; kapitalizmu očita razčlovečenje človeka; verjame, da je človek izvorno dober, in da njega pokvari družba

6. PREDHODNIKI SODOBNOSTI

6.1. Sören Kierkegard (1813-1855) >> eksistencialist, religiozni pisec

- vpr. povezana s človeškim življenjem
- govori o svoji eksistencialni izkušnji >> vplival na filozofijo in literaturo
- življenje je tisto, ki bo izhodišče in cilj razmišljanja
- občutek krivde, ki ga nenehno spremlja – verjame, da je to neka teža, ki visi and njegovo družino – greh očeta, zaradi katerega je vsa družina zaznamovana >> tragična senzibilnost – melahnoličnost (sam razdre zaroko, ker se je čutil nesposobnega, zaročenke ni nikoli prebolel)
- kritizira množično krščanstvo – takšno krščanstvo zakrije resnost individualnega kr.

6.1.1. Zavrnitev Hegla in institucionalnega krščanstva

- individualnost človeka ne moremo podrediti nekemu sistemu; sistem na nek način vedno duši posamezno, ker to privede v obče
- posameznik je takšna enkratnost, ki je ne moremo privedi v obče pojme; posameznik je zunaj sistema – posamečnik je bolj temeljno od sistema

- mišljenje ne more nikoli izraziti enkratnost naše eksistence
- kritizira množično krščanstvo – takšno krščanstvo zakrije resnost individualnega kr.
  - o krščanstvo se rodi kot moj odgovor na Božji odgovor
  - o edino kar šteje je absolutno individualen posamezen odgovor
  - o kr. ni sprejetje občnih navodil
  - o sama vera ne bo pot v neko gotovost in udobje, temveč podati se na pot individualnega iskanja odločitev, ki mu jih en more nihče prevzeti in za katere ni splošnih navodil >> vera: podati se v avanturo zaupanja, ki ni nekaj lahkega

6.1.2. Drama eksistence – tri ravni bivanja

- estetična raven
  - o pomeni življenje, kjer vladajo čuti
  - o zasledovanje sreče in ugodja, pri čemer se človek ne želi vezati, ampak hoče pustiti vse odprto, da bo lahko užival
  - o v tem načinu življenja ostaja neka praznost, ker stalno nekaj iščemo
  - o preko izkustva ironije je človek sposoben preseči to raven
- etična raven
  - o podreditev splošnim moralnim normam
  - o sprejetje ustaljenega vzorca, ki velja sprejemljiv v družbi, postaneš spodoben državljan
  - o nudi zadovoljstvo in gotovost
  - o svoje zadovoljitve ne moreš v polnosti doseči, ker se podredimo neki občosti

- religiozna raven
  - o preseganje občosti, da imam svojo individualnost>> posameznik pred Bogom
  - o ko prisluhneš sebi, tistemu presežnemu oz. se odpreti odnosu z Bogom
  - o kdo sem jaz? v kaj sem poklican? → tu sem sam pred Bogom
  - o lahko obstajajo splošne norme, ampak v tem sem sam pred Bogom in sam sprejemam odločitve – nihče se ne more odločati namesto mene
  - o najvišja raven eskistence
  - o resnoba našega bivanja – nihče se ne more odločiti namesto nas, mi sami moramo dati odgovor
  - o takšna religioznost je nekaj težkega: nemir, paradoks, zaplujemo v odprto morje, čeprav ne vemo kaj nas čakaAbraham se odloči za odnos z Bogom – tako je najbolj zvest sebi
    - religioznost A: Sokrat – biti zvest sebi, Božjemu klicu (nekrščanska religioznost)
    - religioznost B: vera je paradoks (križ vzamemo kot lep simbol, pozabimo pa, da je na njem nekdo umrl) - resnoba

6.1.3. Tesnoba, obup in vera

- razumevanje človekove eksistence iz eksistence same
- človeka primarno zaznamuje svoboda, ki pomeni nedoločenost v smislu možnosti (pesni svoboden)
- moremo se odločiti kdo bomo; skozi naše odločanje mi sebe določamo
- možnost je težja od dejanskosti (čakanje v zobozdravstveni ordinaciji), ker vemo, da bi se lahko drugače odločali >> ker imamo to nujnost odločanja čutimo tesnoboskozi
  - tesnoba je pozitivno stanje: v tesnobi se zavedamo resnosti situacije – vemo da gre zares >> ker gre zares se toliko bolj sprašujemo ali lahko kakšna možnost zadovolji človeka – možnost obupa ali bega pred obupom >> razvedrilo: vera kot sprejetje svoje eskistence – ne bo lahko, ampak vedel bom, da sem v to življenje jaz osebno poklican – obrat k enkratnosti

6.3. Friedrich Nietzsche (1844-1900)

6.3.1. kritika zahodne kulture in nihilizem

- Nietzsche ima zelo globoko misel, ima svojo logiko; ni samo kritik spoznanja, temveč se vpraša o celotni zahodni kulturi >> z. kulturo zaznamuje krščanstvo, grška filozofija – Platon, Rim; platonizem je tisti, ki zaznamuje zahodni misel in krščanstvo
- to zahodno kulturo opredeljuje specifični vrednostni sistem
- raziskuje predsokratsko Grčijo; ko razmišlja o grškem načinu življenja pred Sokratom vidi, da lahko vidimo dva nasprotna elementa, ki vzpostavljata pomembno napetost: bog Dioniz in bog Apolon
  - Dioniz: veseljačenje, strast, omama, kipenje, stik z naravo in presežnim → kipenje življenje, ki si mora dati duška
  - Apolon - gr. bog lepote: lepota je razmerje, ki je povezana z mero in zmernostjo → moment, ki poskuša življenju dati okvire ter ga omejiti
- s koncem tragedije pride do prevlade tega momenta in potlačenje tega kar bi bil dionistični element
- prav zaradi tega, da je treba življenje regulirati se zgodi, da ta čutni svet ni pravi svet – resnica je ideja
- N. vidi nezaupnico temu svetu, ki ga imamo v korist tega presežnega sveta >> pravi svet je onkraj
- N. verjame, da grška metafizika kot krščanstvo zanikata življenje, negirata življenje in postavi nek drug svet, ki je pristno življenje; v tem zanikanju je nihilizem zahodne kulture (nihilizem-nauk, ki prepozna nič tam, kjer mi mislimo, da je)
- vrednote zahodne kulture so vrednote, ki zanikajo življenje – niso prave vrednote in zato se bo enkrat pokazalo, da niso prave vrednote; te vrednote so v krizi zato, ker se samo razgalja to, da so ničelne (zgrajene so na zanikanju)
- življenjska sila, ki je v nas je tista, ki vlada celoti – različno razporejena (so ljudje, ki so po naravi šibki); razdeli ljudi na šibke in močne: močnih je malo, šibkih pa veliki

- zahodna morala je zmaga vrednost šibkih, ki so protiživljenjske vrednote
- N. je glasnik nove morale >> verjame, da v tem času, ko šibke vrednote propadajo, se odpira prostor za nadčloveka, ki bo sposoben dati nove vrednote in bo zagovarjal življenjsko moč – življenje bo imelo pristo pot

6.3.3. Smrt Boga in večno življenje

- Bog je samo najvišja izmed vrednot – zadnji garant, da vse funknc. >> vse izgublja svojo prepričljivost, zato jo izgublja tudi Bog – smrt Boga
- »večno vračanje enakega« – najvišji izraz volje, največja moč - »amor fati«: ljubezen do usode kot brezpogojna ljubezen do življenja; nova »religioznost«